

pensadors escocesos damunt l'escola filosòfica catalana del segle XIX; i en la darrera — una altra conferència que havia de donar, pocs dies després de la seva mort, al Seminari de Filosofia de la Universitat en una reunió d'amics i que fou llegida en sessió pòstuma — estudià *El rastre de Lluís Vives en els platonistes de Cambridge*. En el text d'aquesta última, encara inèdita, reafirma la seva fidelitat insubornable a la filosofia catalana del sentit comú i a la tradició de pensament de Llorens i Barba i Serra i Hünter, de la qual podem considerar-lo com un dels últims representants

Que una vida tan noble perduri en el nostre record i ens serveixi d'exemple!

JOAQUIM CARRERAS I ARTAU

AMADO ALONSO

* 1897 - † 1952

El dia 26 de maig de 1952 va morir a Boston Amado Alonso, il·lustre lingüista espanyol, i entre els de llengua castellana el qui més seriosament havia estudiat la nostra llengua.

La seva mort és molt prematura: se'n va a l'edat de cinquanta-cinc anys, quan tant podíem esperar encara del seu cervell i del seu esperit, extraordinàriament juvenívols. Ja feia uns tres anys que una sèrie de mals diversos tenien molt minada la seva salut; sobretot el més cruel de tots, el càncer repetit que se'ns l'ha endut. El darrer dels seus treballs, publicat l'any passat a la «Hispanic Review», pertanyent a la seva sèrie d'estudis sobre els testimonis coetanis de la pronunciació del castellà clàssic, mostra ja els senyals de la influència que sobre la seva capacitat creadora havia de tenir la greu crisi de la seva salut. Hi admirem una correcció perfecta de doctrina, mantinguda enèrgicament per la seva atenció sempre desperta, però hi trobem a faltar aquelles brillants troballes d'estil, aquelles intuïcions ràpides i penetrants que fan tant vivent tota la seva obra de Lingüística, on el pes de l'erudició no afeixuga mai l'alacritat de moviments de l'assagista. Però ell lluitava bravament, i a penes és anterior el seu brillantíssim assaig dels «Estudios dedicados a Menéndez Pidal». I a desgrat de les cartes pessimistes dels qui el visitaven, ningú no es podia resignar a la idea de la desaparició d'un home que sempre, i fins tan poc temps enrera, havíem vist ple de vitalitat física i intel·lectual.

Alonso era navarrès, fill de la vila de Lerín. Estava molt conscient i satisfet d'ésser de Navarra i fins diré que difícilment podia ignorar-ho cap dels seus lectors, o almenys cap dels més atents. En els seus escrits abunden, i ocupen lloc vistent, les al·lusions al parlar de la seva vila natal; en els treballs de dialectologia hispànica no perd ocasió d'anomenar, no sense èmfasi, *navarro-aragonès* el dialecte que generalment anomenem *aragonès* i prou. Encara que pertanyia a la zona de Navarra on s'ha parlat castellà o romànic des de fa segles, qui l'hagués tractat personalment li hauria sentit dir amb visible orgull que ell era basc, i, a desgrat dels seus cognoms, la seva bella cara triangular i tot el seu tipus físic confirmaven aquesta classificació. De jove la seva vocació va vacillar: havia estudiat per capellà, i del seu pas pel Seminari li restà per a tota la vida un sòlid coneixement del llatí, ben útil per a la seva carrera;

s'havia dedicat amb ardor als esports, gairebé professionalment, i sempre més conservà un il·lusionat entusiasme per la pilota basca, que a Buenos Aires li fou compensació beneficiosa de la vida sedentària del filòleg. Però ja als vint anys justos devia mostrar interès per la filologia quan una circumstància feliç el posà en contacte proper amb Menéndez Pidal: en el seu primer viatge a Madrid, l'any 1917, el jove navarrès era portador del manuscrit del poema *Roncesvalles*, trobat casualment a la seva terra i que venia a aportar una brillant confirmació de la tesi pidaliana del caràcter amètric de la versificació de les gestes castellanques (cf. «Revista de Filología Española», IV, 106). En fi, després d'aqueixes vacil·lacions, es decideix pels estudis de lingüística, un viatge d'estudi a Hamburg corona dignament els seus anys d'aprenentatge, i pels seus vint-i-set anys el veiem ja ben establert a Madrid i publicant excel·lents recerques a la «Revista de Filología Española».

Tres anys més tard el criden a dirigir l'Institut de Filologia de Buenos Aires. Casat amb una dama anglesa, resta allunyat d'Espanya i se situa a l'Argentina amb caràcter permanent i, sembla, definitiu. El seu talent s'imposa en el nou ambient, i el seu guiatge és amplament acceptat a les terres del Plata; acceptat unànimement pels millors, i respectat per tota la gent culta, encara que no li manquen atacs d'un cert sector ultranacionalista i intel·lectualment plebeu, que, aprofitant la dictadura militar i les seves continuacions, aconseguen l'any 1946 la seva destitució i allunyament de l'Argentina. La destitució, ai!, i la destrucció de la seva obra. La magnífica biblioteca tècnica de l'Institut de Filologia, que ell havia anat adquirint peça per peça, és frosdejada entre diverses institucions; el nucli dels seus savis col·laboradors (Henríquez Ureña, Rosenblat, Raimundo i María Rosa Lida, Morínigo, Caillet-Bois, etcètera) és dispersat per tota Amèrica. El prestigi d'Alonso no sofrí del cop: la Universitat de Harvard li encomana al mateix temps la seva càtedra de Filologia Espanyola. De Buenos Aires a Harvard el moviment és més ascensional que de caiguda i la «Revista de Filología Hispánica», que havia fundat i dirigit a Buenos Aires, reneix a Mèxic i als Estats Units en la «Nueva Revista de Filología Hispánica», que no és inferior a la seva precursora. Tanmateix Alonso va patir terriblement de l'anorreament del seu Institut de Filologia, de l'allunyament dels seus col·laboradors, i de la trasplantació en un ambient lingüístic i cultural al·logen, que paralitzava en part el seu geni observador i interessadíssim en la vida actual de l'idioma. Hi hagué relació entre aquest sofriment i la crisi de salut que vingué uns quants anys després? No ho sé pas, però em guardaria de negar-ho rofundament.

Alonso era home de gran i noble caràcter. Els seus crítics portenys s'afanyaven a reconèixer aquesta noblesa. El seu geni era un poc inflamable, tenia la ira fàcil, però la rancúnia passatgera i res de venjatiu. La lingüística era molt per a ell, llegia apassionadament tot el que de nou apareixia en aquest camp, i al mateix temps la seva esfera d'interessos intel·lectuals era amplíssima, sense limitacions d'especialista. Dos records personals mostraran vivament aquests trets. En l'atmosfera argentina carregada de nerviosisme dels primers anys de la dictadura militar i peronista, era difícil de mantenir-se serè i despreocupat: difícil sobretot per a l'intel·lectual, que els professors són els qui més han patit de la demagògia totalitària en aquell país. Una vegada, en aquell mal clima, víctimes tots dos de la guerra de nervis, tinguérem

ell i jo un malentès (altrament sense la més petita relació política) que conduí a una topada epistolar: m'escriví paraules feridores i impetuoses, i jo hi vaig contestar amb vivacitat; després he sabut que ningú no va haver esment d'aquesta discòrdia — jo vivia més de mil quilòmetres lluny — i quan tornàrem a veure'ns, al cap de més d'un any, ell s'avançà a abraçar-me amb la cordialitat de sempre. Amb quin interès llegia ell totes les novetats filològiques, ho prova aquest altre fet personal. Fins a 1989 no ens coneixíem de res: ni ens havíem trobat mai, ni a penes teníem amics comuns ni el meu nom per aquell temps havia sonat gaire fora de Catalunya. Només l'any 1987 li vaig enviar a Buenos Aires alguns treballs meus en català i de lingüística catalana. Degué llegir-los amb un interès vivíssim perquè sempre més em parlà de fets i idees molt concrets alludits en aquells treballs; i quan dos anys més tard, havent perdut la meua càtedra a la Universitat de Barcelona, vaig escriure-li parlant d'aquesta situació, va bastar el record d'aquests treballs (que ningú no li havia recomanat) perquè es posés amb gran zel a cercar-me una càtedra a l'Argentina sense parar fins a situar-me a la Universitat de Cuyo.

Però aquest home, que llegia amb un interès tan apassionat uns treballs tan tècnics com els meus, consagrats a fets molt especials d'un altre idioma, i provinents d'un home tan obscur, era al mateix temps un talent molt àgil i d'una curiositat i ductilitat il·limitades, que el feien apte per a plegar-se a estudis ben diferents. A l'Argentina el medi era poc adequat per a un especialista estret de la lingüística. Els seus deures allí el conduïren no sols a conrear els aspectes pedagògics i normatius dels estudis filològics (recordem la seva excel·lent Gramàtica pràctica castellana, en col·laboració amb Henríquez Ureña, per a l'ús de l'ensenyament secundari, i els seus nombrosos assaigs i articles sobre la difecció de la llengua a Amèrica), sinó també a activitats filosòfiques i literàries força allunyades dels interessos del fonetista que era ell per damunt de tot. Els argentins s'interessaven molt més per allò que per això. En col·laboració amb el seu deixeble Raimundo Lida, donà un bon nombre d'estudis i conferències sobre la filosofia i la lògica del llenguatge, que el seu auditori hauria volgut més allunyats encafa de la filologia, però que ell sabé aprofitar amb mires filològiques, més d'una vegada, particularment en aquell admirable volum d'estudis d'Estilística, en part traduïts i en part originals, que publicà l'Institut de Filologia, o en l'agudíssim i original opuscle sobre l'article i el diminutiu, fruit d'un curs donat a Xile. Més hagué d'allunyar-se encara de la Fonètica en els seus treballs de literatura. Encara que del seu llibre sobre l'estil de Neruda, i de l'altre dedicat a *La Gloria de Don Ramiro* de Larreta, va saber derivar-ne força profit per a l'Estilística, en la seva col·laboració tan sàvia com freqüent a la pàgina literària de «La Nación», i àdhuc en molt del que escrivia per a la «Revista de Filología Hispánica», la Lingüística havia de restar molt oblidada, però que desempolsés oblidats sonets de Quevedo, que dissertés sobre les normes del bell escriure, o que investigués la vida del poeta mexicà del segle XVI F. González de Eslava (que ell sospitava d'origen navarrès), sempre lluia l'originalitat de les seves idees i una capacitat meravellosa de captivar l'esperit dels seus lectors.

I no obstant, Alonso era lingüista de cap a peus, i en particular fonetista i dialectòleg per damunt de tot. En els Estats Units, lliure ja de la preocupació

Donald Stewart

literària i filosòfica que l'Argentina va imposar-li, és quan pogué mostrar cap a on anava el seu tirat natural. Tots els seus estudis van ésser ja exclusivament de caràcter fonètic: monografies sobre la pronúncia de les sibilants en el Segle d'Or castellà, sobre les correspondències fonètiques aràbigoespanyoles, sobre certes lleis fòniques del dialecte mossàrab, sobre les observacions de gramàtics coetanis en el moment de la gran revolució consonàntica del segle XVI. Amb aquests capítols s'anava integrant el seu gran llibre d'Història de la Pronunciació Castellana, que per malastre ha restat molt incomplet, encara que en mans dels seus col·laboradors i deixebles de Harvard n'ha restat una part acabada i importants fragments inèdits de la resta. No podem deixar ara de sentir una pregona recança per les distraccions que li dugué la seva època argentina. Bé és veritat que també devem a aquesta època el seu fonamental i decisiu plantejament dels grans problemes de la dialectologia hispanoamericana.

Ací, en el nostre INSTITUT, Alonso ens interessa sobretot pels seus estudis catalans. Aquests no estan pas isolats dins l'obra del seu autor. Els seus treballs sobre els parlars castellans d'Amèrica, continuen en la mateixa corda dialectològica en què s'inspiren els seus estudis sobre *La subagrupación románica del catalán*. La importància que ell atribuïa als treballs sobre el català dins la seva vida científica, la revela un fet que recordo. Com sigui que acabat d'arribar a l'Argentina jo em planyés del salt brusca a què m'obligava en el tema de les meves recerques el trasllat des de Barcelona al peu dels Andes, ell em va replicar un dia: «Fa dotze anys jo vaig haver de fer el mateix canvi de front: jo també estava estrictament especialitzat en el català, i tot d'una vaig haver de dedicar-me a l'hispanoamericana». Sens dubte hi havia una mica d'hipèrbole en aquestes paraules: ni ell podia haver dedicat al català tot l'ardor d'un natiu, ni podia esperar de mi que el deixés de banda com ell va deixar-lo. I tanmateix recordo que les pronunciava en un to de convicció absoluta, que almenys prova la importància que als seus ulls tenia l'etapa catalana de la seva vida científica. Reconeguem ara que Alonso no passarà a la història de la filologia hispànica com a catalanista en primer lloc, sinó més que res com a dialectòleg americanista i com a historiador de la fonètica castellana; però també podem dir que la importància dels seus estudis catalans romandrà en el tercer lloc, i no gaire endarrera d'aquells aspectes, en el conjunt de la seva obra.

I, ara, vint-i-cinc anys després, ¿sota quina llum se'ns presenten, als estudiosos del català, aquests seus assaigs catalans? Els articles foren tres: els dos primers publicats el 1926 a la «Revista de Filología Española», amb motiu de l'aparició del llibre de Meyer-Lübke *Das Katalanische*, dedicat el primer essencialment a la refutació de la tesi de Meyer-Lübke del caràcter gallo-romànic preponderant en la nostra llengua, i el segon encaminat a rebatre l'article *Afro-romànic o ibero-romànic?*, on mossèn Griera atribuïa l'allunyament del castellà i el portuguès respecte del català a un corrent lingüístic provinent de l'Àfrica i de la Romània meridional. L'any següent preparava un tercer article, que segons ell ens diu no havia d'ésser l'últim, i podem conjecturar que aquests articles no haurien estat polèmics ja, sinó constructius, com els que anunciava al final del segon, però aleshores l'anada a Buenos Aires el distraigué cap a d'altres dèries, i aquests articles no s'escriviren mai. Dissset anys més tard la publicació de la

«Miscel·lània Fabra» a l'Argentina, i els meus precis insistents, li donaren ocasió d'escriure el darrer article, on, prescindint ja dels seus contraopinants, exposa i resumeix la seva visió de la posició del català dins la Romània, ampliant-la fins a convertir-la en un assaig sobre la *Partición de las lenguas románicas de Occidente*.

En conjunt els tres assaigs són una prova excellent del talent i de la cultura científica del seu autor. Seria difícil de trobar en la literatura romanística un estudi com el tercer on l'autor mostri en un grau tan superlatiu un domini tan complet, equilibrat i ponderat, dels recursos de què disposa el lingüista per a classificar correctament un idioma. La seva oposició, per exemple, entre la importància respectiva del caràcter dissident del dialecte de Castella i del francès, és feta amb mà de mestre (en el francès els trets diferencials com ell diu «corren por series enteras de fenómenos»). En tota la trilogia Alonso llueix uns dots admirables de polemista, en claredat de pensament i en habilitat dialèctica. Així arriba al *tour de force* de fer com si apareguessin oposades les tesis de Griera i de Jud (la més alta autoritat en qui aquell podia recolzar, i que en realitat pensava bastant com Griera, pel que fa al fons de la tesi, no quant als mètodes per a demostrar-la); bé és veritat que Griera li facilità la tasca amb la seva inhabilitat d'embolicar el romanès en la qüestió, però també Alonso tingué el mèrit d'aportar a la discussió del problema la separació establerta per Jud entre el llatí francès, renà i britànic, i el llatí mediterrani: ací estava ja el germen de la idea nova introduïda per Alonso en el tercer article, del caràcter aberrant del francès del nord enfront de la resta de les llengües romàniques, en la qual idea tots ens podem posar d'acord. Davant el pensament tèrbol i confús de mossèn Griera, la victòria d'Alonso és doncs total. Enfront de Meyer-Lübke, encara que menys decisius, també s'apunta Alonso èxits notables, gràcies a la seva habilitat de deixar a l'ombra els punts forts de la doctrina del seu contradictor, i d'altra banda posar de relleu la diferent extensió amb què se serveix Meyer-Lübke dels criteris de parentiu segons que afavoreixin o perjudiquin la seva tesi gallo-romànica. Però ¿no és això el que hauria fet qualsevol altre lingüista en el cas de Meyer-Lübke, àdhuc el mateix Alonso? No hi fa res: el cas és que aquest amb tanta traça com insistència sap posar-ho de relleu i aprofitar-se'n.

Quant a l'erudició i la ciència d'Alonso en lingüística catalana, això ja és una altra cosa: no podem pas dir que fossin superiors a les de Meyer-Lübke, encara que sovint tinguessin per damunt d'aquest la precisió i la claredat del qui s'ho mira de més a prop i amb ulls més joves. Quina és la documentació catalana d'Alonso? És la que li donen Meyer-Lübke, Menéndez Pidal, i prou: a això solament afegeix fonts de valor tan dubtós com els diccionaris desacreditats de Labèrnia i de Salvat; enlloc no se serveix del *Diccionari Aguiló*, tampoc de la Gramàtica extensa (i quasi històrica) de Fabra (Barcelona 1912) ni dels altres treballs d'aquest mestre, raríssimament es refereix al «Butlletí de Dialectologia Catalana», o al «Bolletí» de mossèn Alcover, mai no hi veiem la cita directa d'un text català literari o documental. Informet per Salvat i Labèrnia no és estrany que per defensar el caràcter primitivament ibero-romànic del català recolzi en fonaments tan dolents com els castellanismes que pullulen en aquests diccionaris: castellanismes notoris com *rostre* o *tronxo*, i àdhuc mots castellans que ni tan sols existeixen en el català real, com *cuna*, *fermós*, *catar*, *afumar*, *venat*, *melacotó*, *granís* o *llucer*.

Però no perdem de vista que Alonso encara no havia arribat als trenta anys, que es tracta d'errors en detalls del lèxic, i que d'ells en part teníem culpa nosaltres mateixos: el *Diccionari* d'Aguiló no passava llavors de la lletra L, i havíem negligit completament la propaganda, tant d'aquest diccionari com d'aquella gramàtica de Fabra (avui encara a penes coneguda entre nosaltres). Malgrat aquests detalls erronis i malgrat que Alonso exagera molt la importància dels nostres caràcters gramaticals ibero-romànics, la seva concepció del català està molt lluny d'ésser fonamentalment errada. Ell s'adona molt bé de l'originalitat de la nostra llengua, i amb raó subratlla que el català té molt que no és ni ibero ni gallo-romànic: «Cataluña», diu, «no recibió todo de la corriente terrestre: también estaba unida al Lacio por los innumerables caminos del mar; i sobre todo pongamos en primer lugar lo propio de Cataluña, lo no recibido». Per damunt de tot Alonso llança un magnífic toc de corneta demostrant que la investigació de la lingüística catalana estava quasi del tot per fer, i traça un esplèndid programa per a la tasca futura: «primordialmente he pretendido convencer al lector de que el problema del galorromanismo o iberorromanismo del catalán nos ofrece un campo de actividades virtualmente vígen... Pero esto» — o sigui la bona investigació — «ya sólo es posible hacer trabajando sobre las mismas lenguas que en los campos y en los documentos se nos brindan. Entonces podremos llegar a saber el contenido científico de las palabras iberorrománico y galorrománico».

Doncs, bé; en el seu tercer article, escrit al cap de disset anys, Alonso arriba a la conclusió a què ens inclinàvem els seus col·legues: és a dir, que el contingut científic d'aquests termes ibero i gallo-romànic, des del punt de vista estricte de la Lingüística, és realment nul. I així si en els dos articles de 1926 els seus col·legues podíem dissentir de la posició d'Alonso en punts importants, la posició que adoptà el 1943 l'ha de compartir tothom. Ibero i gallo-romànic són conceptes històrics que en Lingüística no signifiquen gran cosa, o, més ben dit, res, si deixem de banda la comoditat que per a l'exposició científica tenen de tant en tant aquestes expressions. L'únic real en Lingüística és el que ell en diu la «Romània contínua», en la qual es destaquen absolutament només dues llengües aberrants: el romanès i el francès, però solament el francès del nord, no pas la llengua d'oc. Si de més a més posem a part l'italià, que ocupa una posició diferent pel seu punt de partida inicialment semblant al romanès, tot el que resta: occità, català, portuguès i castellà, amb els seus satèl·lits, forma un *continuum* lingüístic. Confrontat amb el fet innegable i granític de la semblança grandíssima de la llengua d'oc i el català, fet que en els seus primers articles semblava que Alonso escamotegés, o almenys el deixava a l'ombra, ara, el 1943, Alonso ja desapassionat, reconeix que cal acceptar aquest gran fet però, no sense habilitat des del seu punt de vista i amb molta raó en els fets, Alonso replica: «Sí, però el català no s'assembla al francès del nord, al contrari aquest s'aparta de totes les llengües romàniques; hi ha germania íntima del català i la llengua d'oc, però no és tant perquè el català sigui gallo-romànic com perquè la llengua d'oc va amb els seus tres germans de la Península Ibèrica i s'allunya del francès, menys romanitzat i més fidel als hàbits cèltics, i també més germanitzat». I bé, això és l'ou de Colom: és veritat, és evident, i no obstant cap lingüista no ho havia dit i demostrat com ell ho demostra. Afegim-li els grans de veritat que, a desgrat de tot, resten de les tesis de Meyer-Lübke i mossèn Griera (la idea

era més de Jud que de Grieria), i tindrem una definició dels fets que tots haurem de subscriure.

Per acabar, recordem que en publicar-se a l'Argentina la «Miscel·lània Fabra», va posar en joc tota la influència de l'Institut de Filologia per facilitar a Buenos Aires aquesta publicació en català. Quan li vaig demanar l'article per a la Miscel·lània va declarar-se molt content, com ell escriu en l'article, de «honrar con un tomo de estudios filológicos al venerable maestro don Pompeu Fabra»; així, en català, va escriure-ho espontàniament en el seu original, com sempre tenia punt a pronunciar catalanament els cognoms argentins d'ascendència catalana. A aquestes minúcies de respecte extern, puc testificar que corresponia tota la seva actitud envers les coses catalanes, en els aspectes més fonamentals.

Molt haurem d'enyorar aquest gran científic i pensador i aquest gran cor d'home.

JOAN COROMINES

JESÚS M. BELLIDO I GOLFERICHS

* 1880 - † 1952

El doctor Jesús M. Bellido i Golferichs morí el 19 de juliol de 1952 a la ciutat de Tolosa de Llenguadoc, on vivia des de l'any 1939. Havia nascut a Barcelona el 22 de novembre de 1880. Era fill de família benestant de la qual havien sortit metges il·lustres. Fou quintaessenciadament barceloní: una intensa inquietud espiritual l'impel·lí a col·laborar a totes les manifestacions de la vida intel·lectual de la Barcelona del seu temps (fundació de l'Associació Wagneriana, Congressos Universitaris Catalans, Congressos de Metges de Llengua Catalana, etc.).

No exercí la Medicina clínicament, però fou un gran treballador del camp de les recerques biològiques i un universitari, en el sentit més complet d'aquest mot. Les adversitats es rabejaren damunt el seu obstinat entusiasme i, així, per a arribar a tenir en propietat una càtedra a la Facultat de Medicina de Barcelona — somni de tota la seva vida — li calgué fer oposicions tres vegades, i sempre victoriosament: el 1914 (Càtedra de Fisiologia de Saragossa), el 1920 (Càtedra de Fisiologia de Granada) i el 1930 (Càtedra de Farmacologia de Barcelona). Fou un dels conferenciants que contribuí a donar relleu a l'Exposició del Llibre Català, organitzada a Madrid pels intel·lectuals castellans el 1930.

Contribuí a la creació de l'Institut Tècnic Eulàlia, dirigí un temps l'Escola de Sords-muts de Vila Joana, i aportà un entusiasta esforç a l'organització de la Universitat Autònoma de Barcelona, des del secretariat de la Facultat de Medicina.

Havia participat activíssimament a les tasques dels Congressos Internacionals de Fisiologia (Viena 1910, Groningen 1918, París 1920, Edimburg 1923, Estocolm 1926, Boston 1929, Roma 1933, Zuric 1938 i Oxford 1947). Fou col·laborador constant d'August Pi i Sunyer, al qual l'uní una franca compenetració espiritual des dels anys escolars fins a la direcció i subdirecció de l'Institut de Fisiologia de Barcelona. Ha deixat treballs de gran importància sobre fisiologia cardíaca, urinària i respiratòria i, sobretot, sabé despettar l'interès